№ 50 Մարտի 26 (Ապրիլի 7) **1880** Մարտի 26 (Ապրիլի 7) № 50

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբլի։ Առանձին համարները 5 կոպէկով։

—

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

—

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի և տօն օրերից)

—

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

—

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Քաղաքական մտածմունքներ։—Ներքին տեսութիւն։ Նամակ Ղուբայից։ Ներքին լուրեր։ Արտաքին տեսութիւն։ Ֆրանսիա։ Բուլղարիա։—«Մշակի» հեռագիրներ։—Յայտարարութիւններ։—Բանասիրական։ Թատրօնական մասնաժողովի հաշիվը։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄՏԱԾՄՈՒՆՔՆԵՐԸ

—

«Մշակի» ներկայ համարում ընթերցողը կը կարդայ Միջազգային ընկերութեան Լոնդօնից մեզ հաղորդված հեռագիրը, որ անգլիական պարլամենտի ընտրութիւնների մէջ յաղթող է հանդիսանում ազատամիտ կուսակցութիւնը։ Ուրեմն յոյս կայ որ պահպանողական կուսակցութիւնը շուտով ընկնելու է և այժմեան կառավարութիւնը Անգլիայում կը փոխվի։

Մեր կարծիքով ամեն կողմից առիթ կայ ուրախանալու որ Անգլիայում կատարվելու է այդ տեսակ յանկարծակի փոփոխութիւն։

Մենք չենք խօսի այն բանի վրա թէ ինչ փոփոխութիւններ կարող է առաջ բերել Անգլիայի ազատամիտ կուսակցութեան յաղթութիւնը եւրօպական պետութիւնների միմեանց հետ ունեցած քաղաքական յարաբերութիւնների մէջ. երևի ազատամիտ կուսակցութիւնը աւելի բարեկամաբար կը վերաբերվի դէպի Ռուսաստանը։ Լրագիրներից շատերը կարծում են որ անգլիական ազատամիտ կուսակցութեան յաղթող հանդիսանալը շատ յաճելի չի լինի Գերմանիային։ Չենք խօսի այն բանի մասին թէ նոյն իսկ Անգլիայի մի քանի ներքին հարցերի վճռվելու վրա Բիկօնսֆիլդի անկումն մեծ ազդեցութիւն կունենայ։ Օրինակ Իրլանդիայի խնդիրը, երևի, մի որոշ և իրլանդացիների համար ցանկալի լուծումն կը ստանայ։

Բայց մեզ ամենից շատ պէտք է հետաքրքրի այն դիրքը, որ կը բռնի Անգլիան արևելեան խնդրի վերաբերութեամբ և մանաւանդ ինչպէս կը նայի նա Թիւրքաց հայերի վրա։

Յայտնի է որ ազատամիտ կուսակցութիւնն էր, որ անդադար անում էր համակրական ցոյցեր արևելեան քրիստոնեաների վերաբերութեամբ. Թիւրքահպատակ սլավեաններին, բօլգարներին և հայերին համակրող միտինգներ կազմողը Անգլիայում ազատամիտ կուսակցութիւնն էր։ Գլադստոնի համակրութիւնը դէպի արևելեան քրիստոնեաները յայտնի է։

Ուրիշ կողմից յայտնի է որ անգլիական ազատամիտ կուսակցութիւնը, երբ նա պետութեան ղեկը իր ձեռքն է առնում, երբէք չէ հետևում այն ներգործական, արտաքին ամեն հարցերի մէջ խառնվող քաղաքականութեանը, ինչպէս պահպանողական կուսակցութիւնը։

Եթէ ազատական կառավարութիւնը Անգլիայում ոչինչ չանի էլ Թիւրքաց հայերի վիճակը թեթևացնելու համար, այնու ամենայնիւ նա այն վնասը չի տայ Թիւրքահպատակ հայերին, ինչ վնասը տուած է Թիւրքիայի հայերին Բիկօնսֆիլդի կառավարութիւնը։ Բերլինի կօնգրէսից յետոյ Անգլիան միայնակ յանձն առաւ հոգալ Թիւրքիայի մէջ իրագործելի բարւոքումների վրա։ Բայց ինչ արաւ Անգլիան երկու տարվայ ընթացքում.... Ոչինչ, կամ մինչև անգամ աւելի վնասներ տուեց խեղճ հայերին։ Հարկերի ծանրութեան աճելը, ֆինանսական ընդհանուր ճգնաժամը, քրդերի կատաղութիւնը, վերջապէս սովը,—ահա անգլիական հովանաւորութեան հետևանքը։

Եւ չը պէտք է մոռանալ, որ այս տեսակ դրութեան մէջ Թիւրքիայի հայերը գրեթէ հնար չունեն բողոքել ամբողջ Եւրօպային, որովհետև եւրօպական պետութիւնները իրապէս Անգլիայի խնամքին են յանձնել Թիւրքիայի վրա հսկելը, ուրեմն իրանք իրանց վրայից վերցնելով պատասխանատուութիւնը, Անգլիայի վրա են դրել Թիւրքիային բարւոքելու պատասխանատուութիւնը։

Այն ինչ եթէ Անգլիան այլ ևս անմիջապէս չի խառնվի Թիւրքիայի գործերի մէջ, միայնակ չի հովանաւորվի այդ երկիրը,—հայերը միշտ միջոց կունենան բողոքել ամբողջ Եւրօպային և կախված չեն լինի միմիայն Անգլիայից։

Բացի սորանից, Բ. Դուռը այն պատճառով իրան ուժեղ է զգում, որ ունի Անգլիայի պէս մի զօրեղ պաշտպան։ Իսկ եթէ Թիւրքաց կառավարութիւնը կը

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅՈՑ ԹԱՏՐՕՆԻ ՄԱՍՆԱԺՈՂՈՎԻ ՀԱՇԻՒԸ

—

Մարտի 6-ին, արհեստաւորների կլուբի դահլիճում տեղի ունեցաւ հայոց թատրօնի հիմնադիրների ընդհանուր ժողովը. ներկայ էին 22 անձինք միայն. տեղական մամուլի ներկայացուցիչները հրաւիրված չէին, և ոչ նախապէս հրատարակված էր ժողովի որ օր լինելը։

Այդ ժողովի մէջ թատրօնական մասնաժողովի անդամները ներկայացրին իրանց տարեկան գործունէութեան հաշիւը։ Հաշիվից երևում է, որ մասնաժողովը 30 ներկայացումից մուտք է ունեցել 14,974 րուբլի, բայց ծախսել է 16,981 րուբլի։ Ուրեմն մուտքից աւել է ծախսել, այսինքն՝ վնաս է կրել 2007 րուբլի։

Աչքի առաջ ունենալով այն հանգամանքը, թէ որպիսի ոգևորութեամբ մեր հասարակութիւնը լցնում էր թատրօնի դահլիճը, աչքի առաջ ունենալով ներկայացումների լիուլի մուտքերը,—մենք սպասում էինք, որ մասնաժողովը իր առաջին սէզօնի մէջ ոչ միայն դեֆիցիտ չի ունենայ, այլ մի նշանաւոր գումար ևս կաւելացնէ թատրօնի գոյութիւնը պահպանելու համար սկզբում հաւաքված հիմնական դրամագլխի վրա։ Բայց այդ ակնկալութիւնները խաբեցին մեզ։ Մասնաժողովը, որպէս երևում է, իր գործը այն աստիճան անհաշիւ և անկարգ կերպով է տարել, որ փոխանակ շահվելու, վնասվել է։

Ցրչեալ անթաղրութիւնը աւելի շօշափելի կացուցանելու համար, մենք հարկաւոր ենք համարում մի առ մի մէջ բերել մասնաժողովի արած ծախսերը, որոնց մէջ նկատվում են հրէշաւոր շռայլութիւններ և անխնայ վատնումներ։

1. Պօլսից երկու դերասանուհի և մի դերասան հրաւիրելու առիթով նրանց և պ. Ջմշկեանի ճանապարհածախքը եղել է 1225 ր.։ 2. Պ. Ջմշկեանը Պօլիս գնալու համար առանձին վարձատրութիւն է ստացել 394 ր. 76 կ.։ 3. Մինչև ներկայացումների սկսվելը պօլսեցի դերասանուհիները և դերասանը Թիֆլիսում ծախսել են 800 րուբլի։ 4. Օր. օր. Աստղիկի, Սիրանուշի և տ. Ջմշկեանի համար չորեր են կարել տուած նրանց բենեֆիսի առիթով 450 ր.։ 5. Պօլսում գնած ռեպերտուարի համար վճարած է 200 ր.։ 6. Թիֆլիսում գնած թատրօնական գրուածքների համար 28 ր. 45 կ.։ 7. Պիեսաներ և դերեր արտագրելու համար վճարած է 502 ր. 70 կ.։ 8. Զանազան անանուն ծախքեր են եղած 1035 ր. 35 կ.։ 9. Դերասանական խմբին ռոճիկ 6345 ր.։ 10. Պ. Պալմին թատրօնի վարձ 6000 ր.։ Ընդամենը 16, 981 ր. 26 կ.։

Ցրչեալ գումարից, ի բաց առնելով 6345 ր., որ վճարված է դերասաններին որպէս ռոճիկ, մնացած 10,636 ր. մենք համարում ենք բոլորովին աւելորդ, և շռայլութիւնից առաջ եկած, աններելի ծախքեր։ Ահա ինչ մտքով.

Պօլսից երկու դերասանուհի և մի դերասան հրաւիրելու, Թիֆլիս բերելու, և մինչև ներկայացումների սկսվելը պահելու համար ծախսվել է 2420 ր.։ Դա շռայլութիւն չէ՞։ Մինչդեռ նրանց կարելի էր բերել տալ կամ 3 րուբլիանոց մի հեռագրով և կամ 7 կոպէկանոց մի նամակով։ Բերված դերասանուհիները կամ դերասանը այնքան հազուագիւտ տարածներ չէին, որ հարկաւոր լինէր նրանց հրաւիրելու համար առանձին հրաւիրակ ուղարկել և հազարներ ծախսել. Պօլսի մէջ նրանց նմանները այնքան շատ են, որ ամսական 100—150 րուբլի ռոճիկների անունը լսածին պէս, իրանք վազ կը տային և կը գային։ Նոյն իսկ այժմեան թատրօնի հանճարը, թագն ու պարծանքը, պ. Ադամեանը, մի քանի տարի առաջ վարձված էր Նոր-Նախիջևանում, որպէս լսել ենք, ամսական 25 րուբլիով. և նրա ամբողջ պօլսեցի խումբը, որ աւելի ընտիր անձինքներից էին կազմված քան այժմեանները, նոյն ռոճիկ էին ստանում. և Նոր Նախիջևանցիք նրանց հրաւիրելու համար ոչ ոքի չէին ուղարկել, նրանք իրանց ոտով էին եկել Պօլսից։

Օր. օր. Աստղիկի, Սիրանուշի և տ. Ջմշկեանի համար չորեր է կարվել նրանց բենեֆիսի առիթով 450 րուբլու։ Դա շռայլութիւն չէ՞։ Դերասանուհիները, որոնք բենեֆիսներից հազարներ էին ստանում, իրանք կարող էին հոգ տանել իրանց չորերի մասին, մասնաժողովը պարտաւոր չէր նրանց զուքելու և զարդարելու համար աւելորդ ծախքեր անել։

Զանազան անանուն ծախքեր է եղած 1035 ր.։ Այդ անանուն ծախքերի մէջ են մտնում, երևի այն ընծաները, որոնց մասնաժողովը առատօրէն թափում էր մի քանի ընտրեալ դերասանուհիների և դերասանների վրա, որոնց մէջ առաջին տեղը բռնում էին պօլսեցիները։ Մենք ընդդէմ չէինք լինի, եթէ մասնաժողովը իր ձեռքի տակ ունեցած տաղանդները աւելի խրախուսելու համար՝ նրանց կը յարգէր որ և իցէ պարգևով. բայց այդպիսի առատաձեռնութիւն անում են այն ժամանակ միայն, երբ մէջտեղում փաստակ կայ և ոչ թէ դեֆիցիտ։

Ամենաաննշան ծախքը, որ պէտք է ամենագլխաւոր տեղը բռնէր բոլոր ծախքերի մէջ, գործ է դրվել թատրօնի ռեպերտուարի վրա։ Դերասանուհիների լաթերի, գեղեցիկ ընծաների, Պօլսի ճանապարհորդութեան և զանազան անանուն շռայլութիւնների վրա 3905 րուբլի ծախսող մասնաժողովը, Թիֆլիսում թատրօնական գրուածքներ է գնել 28 ր. 45 կոպէկի (չը գիտենք այդ գնով ինչ գրուածքներ կարելի էր գնել), իսկ Պօլսում 200 րուբլու։ Այդ կէտի մէջ մենք համարում ենք թատրօնական մասնաժողովին ոչ միայն իր յանձն առած պարտաւորութիւնների մէջ անընդունակ, այլ մինչև անգամ անբարեխիղճ։ Նա լաթերի, զարդարանքների, ընծաների և այս ու այն պարոնի քեֆերի համար հազարներ է ծախսում, իսկ ռեպերտուարը հարստացնելու վերաբերութեամբ, որի մէջն է կայանում գործի ամբողջ հոգին և նրա նշանակութիւնը,—մնում է անհոգ։

Մենք բոլորովին օգտաւէտ և նպատակայարմար կը համարէինք, եթէ մասնաժողովը փոխանակ վերոյիշեալ անկարգ ծախքերի, մի քանի հազար րուբլի գործ կը դնէր թատրօնի ողորմելի ռեպերտուարը հարստացնելու համար, և իր ընտրողութեամբ պիեսաներ թարգմանել կամ փոխադրել կը տար, և կամ լաւ պրեմիաներ նշանակելով, կը յորդորէր ձեռնհաս գրողներին նոր պիեսաներ տեղծելու։—Ահա այդ համարում ենք մենք մի հարստութիւն, որի վրա ծախսված փողը միայն ներկայթական վնաս կարելի է համարել, և ոչ Աստղիկի կամ Սիրանուշի լաթերի և ընծաների ծախքերը, որպէս աշխատում է մեզ հաւատացնել իշխ. Ամատունին։

Խօսելով Պօլսից բերած 200 րուբլիանոց ռեպերտուարի գեղարուեստական և կրթողական նշա-

կորցնի Անգլիայի պաշտպանութիւնը և հովանաւորութիւնը,— նա իրան թոյլ կը գգայ և այդ-քան յանդուգն չի վարվի իր հպատակ քրիստոնեաների հետ։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՂՈՒԲԱՅԻՑ

—

փետրվարի 28

Տեղիս հոգևոր-ազգային դպրոցը ունի փոքրիկ մայր գումար, մօտաւորապէս 2800 րուբլի։ Այս գումարը պահվում էր հոգաբարձական գանձապահի մօտ՝ որը բարեխղճաբար և ազգասիրութեամբ!! է վարվում—այսինքն նշանակում է տոկոս իր կամքի համեմատ։ Բացի սրանից դպրոցը ստանում է մանաւոր նուէրներ և ունի մի քանի հասոյթներ վ ե հ ա փ ա ռ ի ց յատկացրած, այնու ամենայնիւ դպրոցը մի քանի ժամանակ դադարեց գոյութիւնից, ինչպէս ասում են, մի կողմից տոկոսի սղութիւնը, միւս կողմից նուէրների և հասոյթի անհաստատութիւնը արգելք եղան դպրոցի գոյութեան, բայց մի քանի ամսից յետոյ ժողովրդեան յուզմունքից ստիպված ոտքի կանգնեց դպրոցը և մինչև այժմ էլ շարունակվում է (այս մասին մի ուրիշ անգամ)։ Այսպիսի մի ժամանակ, երբ դպրոցը մեծ կարօտութիւն ունէր դրամական օժանդակութեան, մէկը հոգաբարձուներից ներկայացրեց փետրվարի 5-ին հոգաբարձական ժողովին մի յայտարարութիւն, որի մէջ համառօտ կերպով յիշելով հոգաբարձութեանը դպրոցի այժմեան նիւթական աննախանձելի դրութիւնը, խնդրում էր 'ի միասին աշխատել դպրոցի յառաջադիմութեան և բարեկաւութեան համար, և մէջ էր բերում գանձապետի զանազան զեղծումները։ Յայտարարութիւն ներկայացնող պ. հոգաբարձուն վերջում յօժարութիւն յայտնեց, որ եթէ մինչև փետրվարի 15-ն առձեռն պատրաստ կը լինի դպրոցական մայր գումարն, ինքն պատրաստ է գրաւական ներկայացնելով իր տուն վեր առնել գումարը և շահեցնել 12 տոկոս, իսկ հակառակ դէպքում պահանջել պ. գանձապահից գրաւական և հաշւել տոկոս նոյնքան որքան ինքն յանձն է առնում։

Այսպիսի մի յայտարարութիւն, 'ի հարկէ, փոքր մտածութեան առարկայ չի դառնայ պ. գանձապահին, որովհետև այլ ևս նրա ազգասիրութիւնը? ո՛չ շահուելու է և ո՛չ էլ պիտի շահեցնի։ Ինչպէս ասացինք հոգաբարձական ժողովը կայացել էր փետրվարի 5-ին. հոգաբարձուների օրինաւոր թիւը ներկայ էին, խօսակցութեան առարկայ էր պ. գանձապահը և նրա հաշիւները, ամենը համակրում էին պ. հոգաբարձուի (յայտարարութիւն ներկայացնող) յայտնած մտքերին։

Թող ընթերցողը ինքն երևակայի այն դրութիւնը, որի մէջ գտանվում էր նոյն րոպէին պ. գանձապահը։ Արդարև բաւական դժուարին գործ. տասը տարի ունենալ իշխողութիւն մի գումարի վրա և համարեա թէ սեփականացնել յաջողացրած, այժմ յետ են պահանջում։ Երբ բոլոր ներկայ եղող հոգաբարձուներն դիմեցին պ. գանձապահին— հարցնելով թէ ինչ ունի ասելու, նա դողդոջուն ձեռքով գրպանից հանելով կանուխ պատրաստած 700 րուբլին, որը կամ մնկնում էր հոգաբարձուներին և կամ էլի յետ դնում գրպանը ասելով, «ես ձեզ երբէք փող չեմ տայ, աւելի շուտ բոլորովին կը կորցնեմ քան թէ սահմանած տոկոսից աւելի վճարել և գրաւական ներկայացնել կը յօժարուեմ և ես ձեզ չեմ ճանաչում, ինձ ընտրել է ժողովուրդը և հաստատել կաթողիկոսը, ուրեմն դուք իրաւունք չունէք ինձանից ո՛չ հաշիւ և ոչ փող ուզելու»։

Այս ասելով սաստիկ յուզված դուրս եկաւ դահլիճից։

Ահա մի գեղեցիկ օրինակ մեր միւս քաղաքների հոգաբարձուների (թէ չասենք հոգեբարձուների). պ. գանձապահ, լաւ լսիր և ականջումդ պահիր, երբ հոգաբարձուների նոր ընտրութեան ժամանակը կը գայ, դու աշխատիր գլուխ և ցերեկ չը քընել, միայն թէ մնաս միշտ նոյն պաշտօնի մէջ, եթէ ո՛չ տունդ կը քանդուի, իսկ հակառակ դէպքում թէ չը յաջողվեց անփոփոխ մնալ պաշտօնիդ մէջ, այն ժամանակ երբ հաշիւ կուզեն կամ փող, առանց ամօթ քաշելու և կարմրելու պատասխանիր. «Դուք իրաւունք չունիք, ես ձեզ չեմ ճանաչում և հաշիւ էլ չեմ տայ, որովհետև ինձ ընտրել է ժողովուրդը և հաստատել կաթողիկոսը»։

Ղուբեցի

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Ներսիսեան Հայոց Ազգային-Հոգևոր դպրոցում հոգաբարձական խորհրդարանի մէջ ապրիլ ամսի 9-ին 1880 ամի, երեկոյեան 8 ժամին, կը լինի աճուրդ (առանց կրկնաճրդի) կապալով տալու նոյն դպրոցի կալուածքը (ընծայած հանգուցեալ Աւետիք փիրոյեանցից) որ գտանվում է Սօլղատսկի անուանուած փողոցումը։ Պայմանաթուղթը կարելի է կարդալ հոգաբարձութեան դիւանատան մէջ ամեն օր, բացի կիրակէից և տօներից, առաւօտեան 10—12 ժամին։

—

Ներսիսեան Հայոց Ազգային-Հոգևոր դպրոցում, հոգաբարձական խորհրդարանի մէջ, ապրիլ ամսոյ 19-ին 1880 ամի, երեկոյեան 8 ժամին կը լինի աճուրդ (առանց կրկնաճրդի) կապալով տալու թէ-ւլէթի սուրբ Գէորգայ ուխտատեղւոյ գաւթումը գտնված մի կրպակ իր մի սենեակով։ Պայմանաթուղթը կարելի է կարդալ հոգաբարձութեան դիւանատան մէջ ամեն օր, բացի կիրակէից և տօներից, առաւօտեան 10—12 ժամին։

—

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻ մեր մշտական թղթակից պ. Գր. Նիկողոսեան գրում է մեզ։ «Անցեալ կիրակի, մարտի 16-ին, սրբազան Սագինեանցի քարոզից յետոյ, Վանի սովելոց համար, նուիրատուներից շատերը, ինչպէս ասում են, սխալմամբ թղթադրամ և ոսկիներ գցել էին այն թարախի մէջ, որ ման ածելս է եղել քահանաներից մէկը եկեղեցու պաշտօնեաների օգտին, ինչպէս որ անում են իւրաքանչիւր կիրակի։ Լսելով յետոյ, թէև շատ ուշ, քահանայի արած խարդախութեան մասին, վրդովված նուիրատու մարդկանցից և կանանցից շատերը եկել էին, ասում են, սրբազան Սագինեանցի մօտ, որպէս զի յետ պահանջեն իրանց նուիրած դրամները։ Այս առիթով քանի օր է արդէն քննութիւն է կատարվում անխիղճ քահանայի վրա, գոնէ ժողովրդի մէջ տարածված յուզմունքը հանդարտացնելու համար։ Ամենքը զայրոյթով հարցնում են՝ եթէ մեր աչքի առջև այսպիսի բաներ են կատարվում, ուրեմն ինչ կը լինի գիւղերում, որտեղ, ժողովուրդը անպայման կերպով հաւատում է ժողովարար քահանային և տալիս է նրան ինչ ունէ իր սովեալ եղբայրների համար։ Մայրերից մի քանիսը յետ առնելով իրանց ոսկիները, տնօրինել են ուղարկել խմբագրութիւններից մինին, Թիւրքիայի հայ սովելոց հասցնելու համար»։

—

Ստացանք Թիֆլիսաբնակ պ. Արշակ Ս. Թէրզեանեանից 1 րուբլ յօգուտ Վանի սովատանջների։

—

Ստացանք սղնախեցի Գրիգոր Արտեմիչ Տէր-Աւակովից 4 րուբլ յօգուտ Վանի սովյալուկների։

—

Գրեթէ ամեն օր ներկայանում են «Մշակի» խմբագրատուն զանազան չքաւոր հայ գաղթականներ, գլխաւորապէս Վանի կողմերից, երևի լսած լինելով որ մենք ժողովում ենք փողեր յօգուտ սովելոց։ Մեզ անհնարին է այստեղ փողեր բաժանել և բոլորը, ինչ որ հայոց հասարակութիւնը մեր ձեռքով նուիրում է յօգուտ Թիւրքիայի հայ սովելոց, պարտաւոր ենք, մինչև վերջին կօպէկը, հասցնել Կ. Պօլսի կենտրոնական յանձնաժողովին։ Մեզ ոչ ոք, ի հարկէ, իրաւունք չէ տուել, Թիֆլիսում գտնված Վանի գաղթականներին փողերը բաժանելու, իսկ այդ պաշտօնը, մեր կարծիքով, կարող էր յանձն առնել հայ գաղթականների համար հիմնված մասնաժողովը, որ դեռ շարունակում է իր գոյութիւնը և որի հետ միացան Թիֆլիսի այն տիկինները, որոնք այժմ փող են ժողովում յօգուտ Վանի սովատանջների։

—

Տեղական ռուս լրագիրները լսել են, որ Թիֆլիսի Դուման վճռել է լայնացնել երկու սաժէնով այն փողոցը, որ անցնում է Սիօնի մայր-եկեղեցու առջև, որտեղ նորերումս այրվեցաւ Անանովի քարվանսարան։

—

Երևանի «Պսակ» լրագիրը հաղորդում է որ փետրվարի 28-ին ռուս թատրոնասէրների մի խումբ տուեց սուրբ Գայիանեան օր. դպրոցի դահլիճում մի ներկայացումն Երևանի Պրոգիմնազիայի չքաւոր աշակերտների համար։ Լրագիրը ասում է որ ներկայացումն շատ աջող անցաւ։

—

Ս. Պետերբուրգում հրատարակվող «Разсвѣтъ» շաբաթագիրը, որ ռուսաց հրէաների օրգան է, տպել է նորերումս մի համակրական առաջնորդող յօդուած հայերի և «Մշակի» վերաբերութեամբ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԻԱ

—

Ֆրանսիական կառավարութիւնը աշխատում է դուրս գալ այն դժուար դրութենից, որի մէջ նա գտնվում է մինիստր Ֆերրիի օրէնքի 7-դ յօդուածի սենատից չընդունվելու պատճառով։ Ինչպէս երևում է Փարիզից ստացված լուրերից Ֆրէյսինէի մինիստրութիւնը մերժված յօդուածը նորից չի խմբագրի և չի խառնվի այդ օրէնքի առիթով պատգամաւորների ժողովում լինելու երկրորդ քննութեան մէջ։ Հանրապետութեան սահմանադրութիւնը պահանջում է այդ քննութիւնը։ Երբ ֆրանսիական սենատը փոփոխութիւններով հաստատում է պատգամաւորների ժողովից ընդունված որ և է օրէնքի նախագիծ, այդ դէպքում նախագիծը յանձնվում է պատգամաւորների ժողովին երկրորդ քննութեան համար։ Պատգամաւորների ժողովը կամ հաստատում է փոփոխված նախագիծը, կամ նրան մերժում է։ Այս վերջին դէպքում հարցը յետաձգվում է վեց ամսով և այդ ժամանակամիջոցի ընթացքում հարցը նորից չէ կարելի բարձրացնել։

Այժմեան մինիստրութիւնը ցանկանում է, որ պատգամաւորների ժողովը հաստատէ

նակութեան մասին, մենք նպատակ չունենք կրկնել այն մտքերը, որ իր ժամանակին յայտնեց «Մշակը», թէ ինչ հոգեկան և մտաւոր սնունդ կարող են տալ մեր հասարակութեանը այդ ֆրանսիական խոհանոցի արդիւնքներն, և թէ ինչ նշանակութիւն ունեն մեր հասարակութեան համար մեր խեղճ կեանքից առնված պիեսաները։ Բայց մենք չենք կարող ուշադրութիւն չը դարձնել պ. Ա. Յովհաննիսեանի մի բացատրութեան վրա, որ ռեպերտուարի վերաբերութեամբ յայտնել էր նա մարտ 6-ի ընդ. ժողովի մէջ։ Պարոնը ասում է. «Պէտք է գիտենալ, որ Պօլսից եկած դերասանները բերել էին իրանց հետ որոշեալ պիեսաներ (200 րուբլիով գնվածը) որոնց մէջ նրանք առաջուց մասնակցել էին, ուստի չէր կարելի միանգամից նրանց ն ո ր դերեր տալ և ն ո ր ռեպերտուար կազմել»։ Այդ խօսքերով արդարացնում է իրան պ. Յովհաննիսեանն, որ յանձն էր առել թատրոնի ռեպերտուարը հարստացնելու և նրան ուղղութիւն տալու պարտաւորութիւնը։ Այդ խօսքերը այն աստիճան հրէշաւոր սօֆիզմներ են, որ մի մարդ թոյլ կը տայ իրան խօսել այն ժամանակ միայն, երբ կամ ինքը ոչինչ չէ հասկանում, և կամ իր լսողներին յիմարի տեղ է դնում։—Թատրոնական մասնաժողովը անյարմար է համարում նոր ռեպերտուար կազմել և բաւականանում է պօլսեցիների բերած պիեսաներով, այն պատճառով միայն, որ պօլսեցի դերասանները (3 հոգի) այդ պիեսաների մէջ շատ անգամ խաղացել էին, վարժվել էին և անծանօթ պիեսաներ տալը կը դժուարացնէր նրանց խաղը....Ուրեմն, մասնաժողովը իր ռեպերտուարը յարմարեցնում է 3 պօլսեցիների ճաշակին և նրանց հեշտութիւններին, բոլորովին զանց առնելով ամբողջ դերասանական խմբի յարմարութիւնները, որոնք Պօլսում չեն եղել, որոնք յիշեալ պիեսաների մէջ չեն խաղացել, չեն վարժվել, և պիեսաների լեզուն անգամ անծանօթ է նրանց։ Մասնաժողովը դերասանների մեծամասնութեան ընդունակութիւնները զոհում է փոքրամասնութեան, պօլսեցիների դիւրութիւններին. այլ ևս չենք խօսում այն բարելոնեան լեզուախառնութեան մասին, որ մի ամբողջ սեզոնի ընթացքում զզուեցրեց մեր հասարակութեանը։

Անցնենք կրկին ծախքերի քննութեանը։

228 րուբլով գնած ողորմելի ռեպերտուարի արտագրութեան համար ծախսված է 502 ր. 70 կ. (պոչը մարմնից երկար է...)։ Մենք հաստատ աղբիւրներից լսել ենք, որ միայն 200 ր. է ծախսվել արտագրութեան համար և ոչ աւելի։

Դերասաններին և դերասանուհիներին ռոճիկ է վճարված 6345 ր.։ Մեր կարծիքով, և որպէս ոմանք յայտնեցին, աւելի լաւ կը լինէր, որ դերասաններին փոխանակ ռոճիկ տալու, մասնաժողովը իւրաքանչիւրի արժանաւորութեանը համեմատ մի մաս նշանակէր իր ստացած մուտքից։ Բայց եթէ ռոճիկ էր տալիս, գոնէ անաչառ լինէր, և ոչ թէ չափազանցութիւնների մէջ ընկնելով, պօլսեցիներին առատօրէն վճարէր, իսկ տեղացիներին սակաւ։

Պ. Պալմը ստացել է թատրոնի վարձ 30 ներկայացման համար 6000 *)։ Դա ծախքերի ամենահետաքրքիր կէտն է, որի մասին մենք մի փոքր երկար պիտի խօսենք։

Այդ 6000 րուբլին այնպիսի մի զգալի կորուստ է, որի պատճառը պէտք է համարել ոչ այլ ինչ, բայց միայն մասնաժողովի կրքերից, ինարիգաներից և կայրիզից առաջ եկած մի ինքնահաճ կամայականութիւն։ Կայրիզի համար վատնել հասարակութեան արծաթը,—դա աններելի յանցանք է։

Մեր ընթերցողներին յայտնի է հայոց թատրոնի համար մի մշտական խումբ կազմելու և կանոնաւոր ներկայացումներ տալու պատմութիւնը։ Արծրունի եղբայրները կառուցին մի թատրոնական շէնք, յետոյ ստորագրութիւն բացվեցաւ, և թատրոնի գոյութիւնը պահպանելու համար նուիրատուութիւններ հաւաքվեցան, որի գումարը համնում էր 6735 րուբլու։ Որքան յիշում ենք, նուիրատուութիւնների անուանական ցուցակի ճակատին գրված էր, որ այդ գումարը հաւաքվում է Արծրունու թատրոնում ներկայացումներ տալու համար և ոչ այլ տեղ, և նուիրատուները կամ թատրոնի հիմնադիրները նոյն մտքով էին զոհում իրանց արծաթը։ Այդ որոշումը կրկին հաստատեցին հիմնադիրները իրանց անցեալ տարվայ ընդ. ժողովի մէջ, և արձանագրվեցաւ նոյն ժողովի պրոտօկոլի մէջ, որով ընտրված մասնաժողովը պ ա ր տ ա ւ ո ր վ ու մ էր վարձել Արծրունու թատրոնը հայոց ներկայացումների համար։ Բայց մասնաժողովը իր պաշտօնի գլուխը անցնելէն յետոյ, հակառակ ընդ. ժողովի կարգադրութեանը, և հակառակ իր ստացած հրահանգներին, թողեց Արծրունու թատրոնը և վարձեց Պալմից ամառնային թատրոնը։ Մասնաժողովը այդ զեղծումը ինքը ևս խոստովանվում է մարտ 6-ի ընդ. ժողովի մէջ, թէ ինքը հակառակ վարվեցաւ հիմնադիրների որոշմանը։ Այժմ տեսնենք, թէ ինչ շահվեցաւ մասնաժողովը այդ վարմունքից, քանի որ Արծրունին իր թատրոնը բոլորովին ձրի էր տալիս, մինչդեռ Պալմին պէտք էր վճարել իւրաքանչիւր ներկայացման համար 200 րուբլի։

Մասնաժողովը մարտ 6-ի ընդ. ժողովի մէջ իր այդ վարմունքը արդարացնում է նրանով, որ Արծրունու թատրոնը փոքր էր, կարասիք և դեկորացիաներ չունէր (*), և փոքրութեան պատճառով կարող էր տալ ամենաբարձր մուտք սովորական գներով 416 ր. միայն (սովորական գներով Արծրունու թատրոնը տալիս է 437 ր., իսկ բենեֆիսի գներով 556 ր.,)—մինչդեռ ամառնային թատրոնը աւելի մեծ լինելով, կարողացաւ մասնաժողովը 30 ներկայացման համար մուտք ստանալ 14,474 ր.։

Յիշեալ պատճառաբանութիւններով կամ մասնաժողովը ինքը սխալվել է իր հաշիւների մէջ, և կամ իրան արդարացնելու համար, աշխատում է յիմարացնել հասարակութիւնը և նրան մոլորութեան մէջ ձգել։

Մի հասարակ մաթեմատիկական հաշիւ կը պարզէ բոլորը։ Համեմատենք Արծրունու թատրոնի մուտքը ամառնային թատրոնի մուտքերի հետ։

Մասնաժողովը ամառնային թատրոնում 30 ներկայացումից ստացել է մուտք 14,474 ր., այդ գումարից վճարել է Պալմին թատրոնի վարձ 6000 ր., ուրեմն մնում է զուտ արդիւնք միայն 8474 ր.։ Այժմ բաժանենք այդ 8474 րուբլին 30 ներկայացման վրա, որպէս զի տեսնենք, իւրաքանչիւր ներկայացումը միջին թւով որքան արդիւնք է տուել։ 8474 թիւը բաժանելով 30-ի վրա, կը ստանանք 282 ր. $56^{1}/_{2}$ կ.։ Կը նշանակէ, մասնաժողովը ամառնային թատրոնում ստացել է ամեն-մի ներկայացումից աւելի պակաս արդիւնք, քան թէ կարող էր տալ Արծրունու թատրոնը, որովհետև այդ վերջինը տալիս է 437 ր., իսկ ամառնային

*) Պալմի բենեֆիսի առիթով նրան ընծայած մօտ 300 րուբլու պարգևների արժէքը հաշիւների մէջ չէ երևում. երևի, մի ուրիշ տեղ՝ ամփոփել են աչքի չը զարնելու համար։

*) Մինչև հայոց ներկայացումների սկսվելը Արծրունու թատրոնի թէ կարասիքը և թէ դեկորացիաները արդէն պատրաստ էին։

Ֆէրրիի օրէնքը այնպէս, ինչպէս նրան ընդունել է սենատը, այսինքն առանց 7-դ յօդուածի և իրաւունք տայ մինիստրութեանը հոգևորականների հետ վարուել Ֆրանսիական օրէնքների համեմատ:

Հոգևոր միաբանութիւններին վերաբերեալ Ֆրանսիական օրէնքները շատ որոշ են: Այդ միաբանութիւնները Ֆրանսիայում կարող են գոյութիւն ունենալ միայն այն դէպքում, երբ կառավարութիւնը նրանց ճանաչում է, կամ համբերում է: Կառավարութիւնից ճանաչուելու համար հոգևոր միաբանութիւնը պարտաւոր է իր կանոնադրութիւնը ներկայացնել: Եթէ կառավարութիւնը այդ կանոնադրութեան մէջ օրէնքի հակառակ ոչինչ չի գտնի, այն ժամանակ միաբանութիւնը իրաւունք կը ստանայ Ֆրանսիայում ապրել և գործել և կառավարութիւնից կը ճանաչուի իբրև իրաւաբանական մի մարմին: Այն ընկերութիւնները, որոնք չեն ներկայացնի իրանց կանոնադրութիւնները կարող են կառավարութեան կողմից միայն համբերված լինել: Այդպիսի միաբանութիւններին կառավարութիւնը ամեն ժամանակ կարող է արձակել, մինչև անգամ հեռացնել Ֆրանսիայից: Բացի այդ, եզուիտների ընկերութեան վերաբերութեամբ մի առանձին օրէնք կայ, որ հաստատված է Կարլ X-ի ժամանակ, մինչև այժմ ունի և որի հիման վրա եզուիտներին կարելի է արտաքսել Ֆրանսիայից:

Այդպիսով այժմեան մինիստրութիւնը իր ձեռքին, առանց Ֆէրրիի օրէնքի 7-դ յօդուածը, բաւական ոյժ ունի իր նպատակներին հասնելու համար: Կառավարութիւնը կարող է արգելել հոգևոր միաբանութիւններին ուսումնարանների պահելը, իսկ եթէ աւելի ուժեղ միջոցներ հարկաւոր լինեն, կարող է այդպիսի միաբանութիւնների անդամներին Ֆրանսիայից արտաքսել: Եզուիտներին կարելի է անմիջապէս պօլիցիական ուժով հեռացնել:

Հարցը նրանումն է, թէ արդեօք Ֆրէյսինէի մինիստրութիւնը կը թողու տայ իրան այդպիսի չափազանց միջոցներ գործածել, թէ ոչ: Անհերքելի է, որ հոգևոր միաբանութիւնների, մանաւանդ եզուիտների ուսումնարանները, գլխաւորապէս միջնակարգերը մեծ հեղինակութիւն ունեն ֆրանսիական հասարակութեան բազմաթիւ դասակարգերի առաջ: Եթէ վաղուց մոռացված օրէնքի հիման վրա, պօլիցիական ուժով կառավարութիւնը փակէ այդ ուսումնարանները, նա կարող է անբաւականութիւն յարուցանել հասարակութեան այն դասակարգերի մէջ, որոնց օգնութիւնը այժմ անհրաժեշտ է հանրապետութեան համար: Ուրիշ բան կը լինէր, եթէ Ֆրանսիական սենատը ընդունէր Ֆէրրիի օրէնքի 7-դ յօդուածը: Այս դէպքում հոգևոր միաբանութիւնները ստիպված կը լինէին փակել իրանց ուսումնարանները նոր հրատարակված օրէնքի հիման վրա: Կառավարութիւնը ստիպված չէր լինի պօլիցիական ոյժ գործածել, մինչդեռ այժմ այդ անհրաժեշտ կը լինի:

Անցեալ շաբաթ հեռագիրը հաղորդեց, որ Ֆրանսիական կառավարութիւնը հրամայել է եզուիտներին փակել իրանց ուսումնարանները, իսկ հոգևոր ընկերութիւններին ներկայացնել կառավարութեանը իրանց գործունէութեան կանոնադրութիւնները:

ՌՈՒՄԵԼԻԱ

—

«Polit. Corresp.» լրագրին գրում են հետևեալը Արևելեան Ռումելիայի մասին:

Արևելեան Ռումելիային շատ անգամ բաժանեցել է քրիստոնեաների մօտեցրած գաղթականութիւնը Ադրիանօպոլի վիլայէթից: Ամեն անգամ քրիստոնեաների այդ դիտաւորութիւններին արգելքներ են դրված դրամական պակասութեան պատճառով: Անապահովութիւնը և ռոճիկ չը ստացող քաղաքային աստիճանաւորների հարստահարութիւնները քրիստոնեայ բնակիչներին յուսահատեցնում են: Երկիրը հանգստացնելու համար Ալէկօ-փաշա իր բոլոր ջանքերը գործ է դնում, բայց Դուռը նրան բոլորովին չէ օգնում: Թիւրք բնակիչներից ընտրված անուանի պատգամաւորներ շատ անգամ գնացել են Կ. Պօլիս և խնդրել են, որ Բ. Դուռը փոխի Ալէկօ-փաշային այն պատճառով, որ նա պաշտպանում է քրիստոնեաներին, իսկ թիւրքերին հալածում է: Ութ հարիւր մարդուց բաղկացած ժանդարմների զօրաբաժին կազմվեցաւ, որի հրամանատարութիւնը անգլիացի Բլեօնդ գնդապետին յանձնեցին, բայց այդ ժանդարմները չորս ամիս շարունակ ռոճիկ չը ստանալով, փոխանակ հասարակական հանգստութիւնը և ապահովութիւնը պահպանելու, իրանք սկսեցին հարստահարել և բռնաբարել բնակիչներին: Ինչքան կամենում են թող մեղադրեն բօլգարացիներին, բայց չէ կարելի չը խոստովանել, որ այժմ Արևելեան Ռումելիան եւրոպական երկրի տեսք է ստացել: Ամբողջ նահանգի մէջ կատարեալ ապահովութիւն է տիրապետում, իսկ վերջին պատերազմից մնացած աւերակները հետզհետէ անհետանում են: Դաշտային աշխատանքները արդէն սկսվել են և դրանց պատճառով քրիստոնեաները և մահմետականները մոռացել են իրանց քաղաքական և կրօնական վէճերը: Մասամբ տեղական, մասամբ արտաքին խնդիրների շնորհիւ միայն քաղաքներում, մանաւանդ Ֆիլիպօպօլում անհամաձայնութիւններ են նշմարվում մի կողմից բօլգարացիների և յոյների, միւս կողմից բօլգարացիների և թիւրք գաղթականների մէջ: Նահանգական ժողովի կողմից այդ գաղթականներին տուած 102,000 թիւրքաց լիրան տարաբաղդաբար բաւական չէ նրանց աղքատութիւնից ազատելու և խաղաղ աշխատանքով ապրելու միջոց տալու համար: Պաշտօնատեղիները ամեն օր լցվում են այդ գաղթականներով, որոնք գանգատվում են և փոխարէնութիւն են պահանջում իրանց կորուստների համար: Այդ պահանջներին բաւականութիւն տալու համար մի քանի միլլիոններ են հարկաւոր: Տասը գանգատաւորից հազիւ մէկն է բաւականութիւն ստանում և այդ հանգամանքը չափազանց բարդացնում է ֆինանսական վարչութեան գործերը: Մի և նոյն ժամանակ պէտք է ի նկատի ունենալ, որ իւրաքանչիւր չը բաւականացած գանգատաւոր դիմում է կամ անգլիական հիւպատոսին կամ ուղղակի Բ. Դրանը և այդ պատճառով անդադար թղթակցութիւններ են լինում Ալէկօ-փաշայի և Բ. Դրան մէջ փողերի բաժանման մասին: Նորերումս Բ. Դուռը վճռողապէս գանգատվում էր, որ այդ փողերից մահմետականները շատ քիչ են ստացել, մինչդեռ բօլգարացիներին առատութեամբ է տուած: Թիւրքաց կառավարութիւնը այդ մասին անճիշդ տեղեկութիւններ էր ստացել: Ալէկօ-փաշան այդ փողերից միայն 20,000 լիրա բաժանել է բոլորին աղքատ քրիստոնեայ երկրագործներին և և մի քանի բօլգարացիներին, որոնց տները այրված էին վերջին պատերազմի ժամանակ և որոնք այդ պատճառով բնակվում էին թիւրքերի տների մէջ: Սրանց փող տուին նրա համար, որպէս զի իրանց համար բնակարաններ գտնեն և թիւրքերի տները դատարկեն: Մինչև այժմ թիւրք գաղթականներին բաժանված է 70,000 լիրա: Այդ գումարը չէ բաւականացել, որովհետև գաղթականների թիւը 100,000-ի է հասնում և նոքա չափազանց աղքատ դրութեան մէջ են գտնվել:

‹ՄՇԱԿԻ› ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ԼՕՆԴՕՆ, 22 մարտի (3 ապրիլի): Պարլամենտական ընտրութիւնների մէջ ազատամիտները յաղթում են պահպանողականներին: Կառավարչական լրագիրները միաձայն յայտնում են, որ վերջին պարլամենտի մեծամասնութիւնը գրեթէ բոլորովին քայքայված է և որ շուտով անհրաժեշտ կը լինի կառավարութեան փոխելը:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 22 մարտի: «Русскій Инвалидъ» հաղորդում է, որ Երևանի նահանգապետ գեներալ-մայոր Ռօշկովսկին տրված է գեներալ-լէյտենանտի աստիճանը և ծառայութիւնից արձակված է: Գեներալ-մայոր Շալիկով նշանակված է Երևանի նահանգապետ: «Правит. Вѣстн.» լրագրի մէջ ընդարձակ տեղեկութիւններ և դօկումենտներ են տպված Գարտմանի գործի վերաբերութեամբ Ռուսաստանի և Ֆրանսիայի մէջ եղած բանակցութիւնների մասին:

ԼՕՆԴՕՆ, 24 մարտի (5 ապրիլի): Մինչև կէս գիշերը ընտրված են 412 պատգամաւորներ պարլամենտի համար: Նրանցից 271 ազատամիտ և 141 պահպանողական են: Ազատամիտները պարլամենտի մէջ մեծամասնութիւն ունեն, մինչև անգամ առանց իռլանդացի աւտօնօմիստների:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

թատրոնից ստացել է 282 ր.: Ուրեմն ամառնային թատրոնի մեծութիւնը և նրա երևակայական յարմարութիւնները ինչ օգուտ բերեցին մասնաժողովին, բացի 6000 ր. ի զուր տեղը վատնելը և Պալմի գրպանները լցնելը:

Լինէր թատրոնը Արծրունու, Եվրակասեանին, կամ Պետրոսեանին,—այդ մի և նոյն է: Մի շինութեան պէտքը ոչինչ կապ չունի նրա տիրոջ լաւ կամ վատ յատկութիւնների հետ: Ես կարող եմ վարձել սենեակներ մի տան մէջ, կարող եմ վարձել խանութներ մի քարվանսարայի մէջ, առանց ճանաչելու թէ ովքեր են նրանց տէրերը: Այսպէս էլ մասնաժողովը, եթէ մի փոքր խելք ունենար, կարող էր օգուտ քաղել Արծրունու թատրոնից, երբ մանաւանդ առաջարկվում էր բոլորովին ձրիաբար:

Մենք թողնում ենք այն միտքը, թէ հայոց թատրոնական խումբը որքան տարիներ տանջվեցաւ, որքան ճնշվեցաւ, իր ներկայացումների համար մի սեպհական շինութիւն չունենալու պատճառով.—մենք հեռու ենք պահում մեզ և գովասաններ կարդալուց Արծրունի եղբայրներին, որ իրանց փողով կառուցին մի հայոց թատրոնի շէնք.—մենք թողնում ենք նաև այն միտքը, թէ հայոց թատրոնի գաղափարը պահպանելու համար որքան նպատակայարմար կը լինէր ներկայացումներ տալ բուն հայկական թատրոնում.—մենք այդ և դրանց նման դատողութիւնները մի կողմ ենք դնում, և գործի վրա նայում ենք միայն շահի և վաճառականական հաշիւների տեսակէտից: Եւ այս պատճառով հարկաւոր ենք համարում ցոյց տալ, թէ որքան կորցրեց մասնաժողովը Արծրունու թատրոնը թողնելով, և որքան մեծ արդիւնք կունենար նա, եթէ իր ներկայացումները այդ թատրոնում կը տար:

Որպէս ինքը մասնաժողովը խոստովանվում է վերջին ընդ. ժողովի մէջ, Արծրունին իր թատրոնը տալիս էր բոլորովին ձրի և այդ ճշմարիտ է: Ուրեմն մասնաժողովը թատրոնի վարձ չը վճարելով, պիտի ունենար մի քանի ծախսեր միայն լուսաւորութեան, օրկեստրի և այլ մանր պէտքերի համար: Եթէ Արծրունու թատրոնը իւրաքանչիւր ներկայացումից տալու լինէր 437 ր. մուտք, որ անտարակուսելի է, և եթէ այդ գումարից 87 ր. որպէս ծախք գնչէինք օրկեստրի և լուսաւորութեան համար,—կը մնար միջին թւով զուտ արդիւնք իւրաքանչիւր ներկայացումից 350 ր., կը նշանակէ, աւելի շատ, քան թէ տուեց ամառնային թատրոնը (282 ր.):

Բացի դրանից, մասնաժողովը Արծրունու թատրոնում մի և նոյն ռոճիկներով, մի և նոյն դերասանական խումբով փոխանակ շաբաթը մէկ ներկայացում տալու, կարող էր ամենայն դիւրութեամբ մի տարւայ ընթացքում աւելի շատ ներկայացումներ տալ: Եւ վերև ցոյց տուած հաշւով, իւրաքանչիւր ներկայացումից 350 ր. ստանալով, զուտ արդիւնք կունենար, շաբաթը մի անգամ ներկայացում տալով, 10,500 ր.: Սրա վրա աւելացնելով Պալմին վճարած 6000 ր., ամբողջ արդիւնքը կը լինէր 16,500 ր., մինչդեռ ամառնային թատրոնում ստացել է 8474 ր.: Բաւական տարբերութիւն կայ այդ երկու գումարների մէջ:

Բացի նիւթական շահից, պէտք է ի նկատի առնել և մի ուրիշ յարմարութիւն ևս: Արծրունու թատրոնը մասնաժողովի կարգադրութեան ներքոյ լինելով, նա կարող էր իր ներկայացումների համար ընտրել շաբաթւայ ամենայարմար օրերը, օրինակ, կիւրակէ օրը, որ ամառնային թատրոնում հայերին չեն տայ: Եւ այսպիսով մեր ժողովրդի թէ միջին և թէ արհեստաւոր դասը, որ կրթութեան աւելի պէտք ունի, կիւրակէ օրերը ազատ լինելով, կարող էր թատրոն գնալ: Բայց ամառնային թատրոնում կիւրակէ և տօն օրերը ռուսներից բռնված լինելով, հայերին տալիս էին այնպիսի օրեր, որ կարող էին յաճախել անգործ բուրժուաները միայն, և ոչ ժողովրդի բանուոր մասը:

Եթէ հայոց թատրոնը զրկվեցաւ վերոյիշեալ արդիւնքներից, եթէ նա փոխանակ չափվելու վրանաւորվեցաւ,—դրանով պարտական է մասնաժողովի կապրիզներին միայն, որով նա հասարակութեան օգուտը զոհեց իր մասնաւոր կրքերին: Մենք չենք զարմանում, որ մարդիկ կարող են մինչև այս աստիճան անքարեխիղճ լինել, որ կարող են վատնել, չը այլել իրանց ձեռքը ընկած հասարակաց արծաթը,—բայց մեզ զարմացնում է այն հանգամանքը, որ մասնաժողովի մի տարւայ գործունէութեան խայտառակ հաշիւները տեսնելուց յետոյ, թատրոնի հիմնադիրները մի և նոյն վատնիչներին կրկին ընտրում են իրանց պաշտօնի մէջ: Այդ զարմանալի երևոյթը մենք ուրիշ կերպով չենք կարող բացատրել, բայց միայն նրանով, որ մեր հասարակութեան մէջ ամեն ինչ «ճանաչելու համար» է կատարվում, որ մեր հասարակութիւնը տակաւին սովորած չէ իր գործերը արժանաւորների ձեռքը յանձնելու: Այդ տխրութիւնը աւելի բացայայտ կերպով երևում է նրանից, որ վերջին ընտրութիւնների ժամանակ, միակ անձը, պ. Սունդուկեանցը, որը որպէս դրամատուրգ, որպէս թատրոնի գործին հմուտ և նրան երկար տարիներ անձնուիրաբար ծառայած,—այդ անձը ամենից պակաս քուէ է ստանում և ստիպված է լինում յայտնել իր իրաւացի վրդովմունքը:

Մեզ մօտ մի քանի ինքնակոչ հանճարներ կան, որոնց նպաստում են հանգամանքները ամեն տեսակ հասարակական գործի մէջ խցկվելու միայն փառքի համար: Ինչ փոյթ, եթէ գործը փչացնում են, եթէ նրանք անընդունակ են, և եթէ հիմնարկութիւնը վնասվում է նրանց պատճառով....

Վերջացնելով մեր յօդուածը, չենք կարող մի քանի խօսք չասել հայոց թատրոնի գոյութիւնը պահպանելու համար սկզբում հաւաքված հիմնական դրամագլխի մասին: Այդ դրամագլուխը մեր լսելով, 8000 րուբլի պէտք է լինէր, բայց մասնաժողովի հաշւից երևում է, որ նա ստացել է 5555 ր. միայն, և 1180 ր. մնացել է դեռ ապառիկ: Մեր կարծիքով, բոլոր նուիրատուները իրաւունք ունէին մի կոպէկ անգամ չը յանձնել մասնաժողովին, որովհետև այդ փողերը նուիրված էին Արծրունու թատրոնի անունով, և ոչ թէ Պալմի գրպանները լցնելու:

Վերջապէս մասնաժողովը իր ստացած 5555 ր. դրամագլխից ծախսել է թատրոնի դեֆիցիտը ծածկելու համար 2007 ր.: Ուրեմն, այժմ հիմնական դրամագլխից մնում է 3548 ր.: Եթէ գործերը այսպէս կը շարունակվեն, եթէ մասնաժողովը իր հին սխալներից չի խրատվի, վերջեալ 3548 ր. այս տարի անպատճառ կը սպառվի, և հայոց թատրոնի գործը կը սպանվի: Չենք կարծում, որ այնուհետև կը գտնվեն այնպիսի միամիտներ, որ նորից փող կը նուիրեն թատրոնին, երբ որ այս տարւայ ամենայաջող հանգամանքների մէջ նուիրված փողերը ոչնչացան: Ուրեմն դարձեալ կը լինի [illegible]...—և այժմեան մասնաժողովի շնորհիւ դարձեալ կը վերականգնվի հայոց թատրոնի վաղեմի աննախանձելի դրութիւնը…

***